

Isnam Taljić

TRI PRIPOVIJESTI S EPILOGOM

1. Samo bleferi igraju pravi poker

Na sat muzike bahnju prosvjetni inspektor Perendić Aleksa. Profesor Tibor Dora je, ne smičući pogled s djece, kazao:

– Gospodine kolega, vratite se i pokucajte!
– Vi ste pogriješili... – zapjenio je Perendić Aleksa.

– Ešće ti! – pobjesnio je profesor muzike.
– Vi ste pogriješili. Ja sam drug. I to drug inspektor!

– Ešće ti! – kazao je Tibor Dora, pridigao se iza katedre i trbušinom izgurao inspektora na hodnik.

Nije prošlo ni pet minuta, a zakucalo je na vrata. I ne čekajući odgovor, promolio je glavu direktor škole Piper Dragutin. Nije kako treba ni zakoračio u učionicu, a viknuo je:

– Djeco, slobodni ste! Čas je završen!

Čuvši «čas je završen», što je bila komanda nastavnika fiskulture na kraju dvočasa, iz dječijih grla se, uglasi, prolomilo:

– Zdravo, zdravo, zdravo!!! – pa su, u trenu, poskakali iza klupa i, grabeći tašne, istutnjali iz učionice.

– Čovječe! – zavapio je direktor. – Uništiti ćeš i sebe i mene! Iz učionice si izbacio glavnog okružnog prosvjetnog inspektora!

– Ovo nije nastava botanike.

– Čovječe, on je glavni okružni prosvjetni inspektor!

– On ne može biti meni inspektor. Ja sam maestro! – kazao je primireni profesor muzike.

– Gospodin nije ni pokucao. Ja ću napisati prijavu protiv njega.

– Kome ćeš napisati? Meni? Meni da prijavaš njega koji je meni nadređen?! Ili ćeš se njemu žaliti na njega?!

– Znam ja kome ću... – kazao je mirno profesor muzike.

– Zakon je takav. Prvo se moraš meni žaliti. Zatim, njemu. Dok istekne rok žalbe, dok dobiješ odgovor, jedan, pa drugi... Kakav god bio moj odgovor, njegovo je hoće li ga uvažiti... Do tada, i ja i ti nadrljasma. Ja – bez posla, a tebi valja u zatvor...

Prekinulo ih je otvaranje vrata. Naglo. Bez kucanja. Prvo je provirila šapka s petokrakom, a potom nos komandira Stanice narodne milicije Gazetića. Za njim su, kao u filmu strave i užasa, stupile duboke kožne čizme s kožnim kaputom i šeširovom na glavi Novaka Matraka. Za njima je upao raspojasani prosvjetni inspektor Perendić Aleksa, sav zadihan i naređujući:

– Gazetiću, veži!

– Gazetiću, ko tebi naređuje? – smireno je prosiktao Novak Matrak. – Glavni inspektor UDB-e ili glavni inspektor osnovnog školstva?

– Gospodine komandire, sebi ruke! – pobunio se Tibor Dora, ali bi Gazetić, ionako, zaustavljen riječima Novaka Matraka, već odstupio.

– I komandir je drug! – važno je kazao prosvjetni inspektor.

– Gospodine inspektore, mene ne možete zastrašiti. Gospodin komandir nejma ingerencije nada mnom... – kazao je Tibor Dora obraćajući je Novaku Matraku.

– Inspektor sam i ja! – trsio se Perendić Aleksa.

– Ešće ti! – podviknuo je profesor muzike.

– Drug Novak Matrak je glavni povjerenik UDB-e! – trsio se Perendić Aleksa.

– Gospodine inspektore, Vi dobro znate da gospodin komandir nejma ovlaštenja nada mnom. Ja sam osuđenik vojnog suda i meni može prijetiti samo vojni obavještajni oficir – opet se Tibor Dora obraćao isključivo Novaku Matraku.

Novak Matrak je bio dalek i važan. Kazao je s visine:

– Blefiraš! Ovo nije poker! Svejedno je pod čijom si nadležnosti. Upravo si udario na državni poredak.

– Gospodine inspektore, ne želim vrijeđati, ali između Vaših i ovlaštenja vojne obavještajne službe je razlika kao između obične Hitlerove policije i Gestapoa!

– Gazetiću, šta čekaš?! Hapsi, tuci, namiči lisice, gazi! – pjenio je Perendić Aleksa.

Komandir Gazetić je gledao u Novaka Matraka.

– Šta čekaš?! Jesi li čuo šta je rekao?! – derinjao se Perendić Aleksa.

– Gazetiću, odstrani glavnog prosvjetnog inspektora! – naredi Novak Matrak.

Naređenje – izvršenje. Gazetić je izgurivao Perendić Aleksu na hodnik.

– Hitlera je spomenuo! Poredi nás sa Njemačkom! Naša pregnuća, naš radni narod izjednačava s fašistima! – otimao se Perendić Aleksa.

– Aleksa, napusti školsku zgradu! Nije više u pitanju prosvjeta i kultura! Država je u pitanju... Izlazi napolje! Izlazi, da te u po dana ne bi progutala noć! – škrgutao je zubima Novak Matrak.

Komandir Gazetić, kao opečen, dobro znajući kako je kad zaškrguću zubi povjerenika UDB-e, otrgnu pendrek i, brzim zamahom, kucnu prosvjetnog inspektora po čelu.

Perendić Aleksa se skljkoka preko praga.

– Skroz ga izvuci! – naredi Novak Matrak.

– Pretežak je... – stenjao je komandir Gazetić.

– Vucite ga obojica! Ti i Dragutin... Svi napolje! Ostajemo samo ja i internirac. Jasno?!

Ostali su nasamo.

Novak Matrak navuče na lice masku bezbrižnosti:

– Blefiraš?! Meni si našao blefirati?! Svima možeš, ali meni ne možeš! Evo, i ja sam miran. Potpuno sam miran... Pribran sam da nas dvojica odigramo partiju pokera.

Novak Matrak iz kožnog kaputa izvuče špil karata i spusti ga na katedru.

– Nov je! Neraspakiran... Pregledaj... Manja

dijeli... – kazivao je Novak Matrak.

– Vi blefirate, gospodine inspektore, ali mene ne možete prevariti.

– Povuci kartu, majčin sine! Da vidimo šta ćeš sada... Godinama ti, meni pred nosom, u Sifinoj kafani, igraš poker. Zamlaćivali ste narodnu miliciju sa pisanjem tablaneta. Hazarderi! Ali je tebi bilo nasigurno. Dobijao si! Iz dana u dan si dobijao... Tebi je sutradan u ruke prelazilo pola para koje je veterinar Pavelić sticao na švercu alkohola, a o dugovanjima ostalih je evidenciju vodio Osmica Hadžiosmanović. Šifrirao je zapisivanje tablaneta, tako da i apotekar i doktor znaju koliko ti duguju... ili kako ćete, već, prebijati dugove. Znam li?! Ti znaš da ja znam. I da sam znao.

– Blefirate, gospodine inspektore... – kazao je Tibor Dora.

– Ja? Nikad!

– To o prebijanju dugova...

– Misliš li da i o tome ne znam ili da ne mogu saznati?

– Šta Vi hoćete? – kazao je Tibor Dora.

– Da igramo...

– Šta?

– Poker!

– U šta?

– U tvoju slobodu!

– Vrijedi... – kaza profesor muzike i rukom pođe prema špilu na katedri.

– A, ne! Ne! Nećemo s kartama.

– Poker se igra s kartama...

– Zavisi od vrste pokera...

– Ja igram isključivo američki poker – kaza Tibor Dora.

– Dobro... Ne žuri. Do-obro! Amerika se jest umiješala. Ali, daleko je do Amerike. Nas dvojica smo nadohvat. Zapravo, samo si ti meni nadohvat. Ja držim sve adute...

– Ne razumijem... – pokušao je Tibor Dora, ali bi prekinut:

– Zašto si lajao pred svima?! Što ti je trebalo spominjati Gestapo i Hitlera? Kakav adut držiš u ruci? Govori! Opasno je. Moramo igrati otvorenih karata!

– Ešće ti! – kaza Tibor Dora. – Dobro... Gospodine inspektore, Vi znate da ja znam da sam slobodan čovjek, da je moja internacija prestala

i da me Vi, suprotno zakonu, niste o tome obavijestili.

- Blefiraš!
- Ne blefiram!
- Blefiraš!
- Ne blefiram!
- Ništa nije objavio Grga Zlatoper.
- Objavio je Radio-Pariz!
- Blefiraš!
- Ne blefiram!
- Dobro, neka ti bude da je objavio Radio-

Pariz, ali pogotovo blefiraš!

- Objavio je...
- Ne blefiraj! Neka je objavio, ali blefiraš.

Ako je objavio, ako znaš, zašto mi se nisi sam javio?

Tibor Dora je rekao da je želio ostati u Vlasenici, da mu se ovdje svidjelo, ali da je Novak Matrak bio dužan obavijestiti ga o prestanku internacije, jer ga je o tome, predajući ga u civilnu nadležnost, zvaničnim aktom morala obavijestiti vojna obavještajna služba.

– Ako ti šta i dokažaš protiv mene, prije će se protiv tebe dokazati! – kazao je Novak Matrak.

– Ja kao «predmet» nisam de facto stavljen ad acta. Opet postajem «predmet» vojne obavještajne službe. Umiješat će se vojni isljednici. Mene mora goniti vojni sud. Time obojica postajemo njihovi predmeti. Ti znaš da oni vas u civilu očima ne mogu vidjeti, a zna se da su oni posao izučili od Gestapoa... Ja sam robijao i navikao na robijanje. Ti još nisi... Pritisnut će mene, ali će i tebe. Mene će oni koji nisu moji, a tebe će iz tvoje struke... Pa, kom opanci, kom obojci, gospodine inspektore! A ti znaš kako bi se proveo kad bi te se dočepali tvoji, koje si do jučer gazio kao opušak cigarete...

– Prešli smo na «ti»?! – vrisnu Novak Matrak.

- Prešli... – mirno odgovori Tibor Dora.
- Je li to pošteno?
- Ešće ti! Pošteno je.
- Dobro. Evo ruka... – i Novak Matrak pruži ruku Tiboru Dori i potapša ga po ramenu:

– Jesmo li se nas dvojica dogovorili? Ljudi smo! Ruka je pružena! Što bismo sebi pravili probleme i imali glavobolju?

Potom je Novak Matrak ponudio nagodbu. Da pušta na slobodu Tibora Doru, kao što ga i pušta, ali da ode kao da je otjeran, jer je previše to sa školskim inspektorom i Gestapoom, pa bi, na svakom sudu, obojica mogli zaglaviti.

– Pred previše si se svjedoka izlajao! Ovako, ti put pod noge, a Gazetić, Piper i taj Perendija, oni su moja brigada.

– Gospodine inspektore, ti znaš da sam ja hazarder, ali u kartama. Volio bih jasno čuti u čemu se sastoji naša nagodba.

– Sve je jasno. Nagodili smo se jedan protiv drugoga i jedan u korist drugoga. Tebi se, kažeš, ostajalo u Vlasenici, i ti se sada toga odričeš. Meni je cilj bio da te, mimo tvoje volje, zadržim u Vlasenici, i ja se sada toga odričem. Na kraju, obojici nam, opet, odgovara da ne ostaneš. Činimo međusobne ustupke jer ne ugađamo sebi. Ali, ugađajući jedan protiv drugoga, i sebi ugađamo.

– Dobro, dobro. Ešće ti! Jesmo. Nagodili smo se – kaza stari pokeraš, a iznutra je u njemu vrilo i samo je, umjesto uzdanja u Radio-Pariz, za koji nije ni znao ima li emisiju o Jugoslaviji, mislio je li ga, pozdravljajući ga po Osmici, nasamario veterinar Pavelić, poručujući mu da je internacija ukinuta i da ga Novak Matrak u Vlasenici zadržava na svojoj ruku.

2. Iza džama i iz džana gospođe Nefise

Nije se moglo uticati na to što se mislilo da je između gospođe Nefise i gospodina apotekara Marjana. I to ne samo zato što njih dvoje nisu bili drugarica i drug i, prema tome, nije ih se mogao ticati sud Partije (niti su oni priznavali sud Partije, a niti bi ih ko pitao priznaju li ga). Nigdje nije bilo dokaza da je brak sklopljen, pa ga se nije moglo ni razvesti.

Divlji brak?! Ni za to nije bilo dokaza.

Gospodin Marjan, internirac, i inače se čuvao pretjeranoga govora. Po ljubaznim riječima kojima se javljao iza apotekarskoga stakla, dalo se zaključiti da bi mogao biti Slovenac. Njegov govor je neodoljivo podsjećao na to kako na radiju govori J. B. Tito. Ali, to je već bilo zabranjeno područje. Je li Tito Slovenac ili mu

je samo majka bila Slovenka, potureni Rus ili čak i musliman sa Kafkaza? Treba se okaniti ćorava posla, ali je apotekaru – nečujnije od šapata – prikačen ilegalni nadimak Tito. On je zvanično bio podstanar u Nefisinoj kući. Oficijelnost je poticala odatle što je sreski načelnik – i napismeno, o čemu Nefisa ima potvrdu – posredovao u tome.

Iako je sačuvala oštembiljani nalog, ona do takve urgencije nije nimalo držala. Pristala je na podstanara zato što je nužda tjerala. Imala je veliku kuću, najveću u čaršiji. Kuća se rušila. I spolja i iznutra. Nekad najblistaviji na čitavom rastojanju između Sarajeva i Beograda, urušavao se dom obitelji Bušatlija.

Lijepa Nefisa se morala vratiti u Vlasenicu zato što u Srebrenici više nije imala gdje ostati. Muž joj je strpan na Goli otok, iako nije imao nikakve veze sa Staljinom, Internacionalom i sličnim komunističkim natruhama. Samo je iskorištena prilika da ga se tamo gurne. Bio je džandar i zato ga je trebalo kazniti. On se bunio. Tvrdio je da je bio jedini džandar u Srebrenici koji nije završio u četnicima. I da je jedini džandar iz Srebrenice koji odgovara zato što je bio džandar.

On je bio jedini Bošnjak džandar u Srebrenici. Samo je komandant džandarmerije bio neki Kosić, koji nije bio Srbin. On i nije bi džandar. Bio je džandarski narednik. I, čim su četnici upali u Srebrenicu, u ljeto 1943. godine, strijeljali su ga. Nefisin muž im je, tada, izmakao.

Zato je, prvom poslijeratnom prilikom, kad su izbjegli Bošnjaci vraćeni tamo odakle su protjerani, a novopridošli – pozivajući se na pravo jačeg i prepisujući se među ratne pobjednike – zaposjeli mirnodopske položaje, Nefisin muž strpan na robiju.

Zašto?

– Baš zato – kazao mu je Jevremović Prodan, bivši džandarski podnarednik i novi komandir Stanice narodne milicije u Srebrenici.

I, ništa manje nego Goli otok.

Uglavnom, jednog Nefisnog tužnog jesenjeg dana, koji bi joj mogao biti i lijep jesenji dan da nije postao tužan, kurir iz Sreza je donio obavijest u ime naroda da joj je muž «iznenada preminuo prirodnom smrću» i da se, «kao

državni neprijatelj, lišava građanskog prava na nadgrobni spomenik, čime prestaju i sva njegova prava, tako i – sukladno navedenom – sve bračne obaveze drugarice Nefise».

Time je rodbina njezinog muža imala crno na bijelo: državno-pravni akt sa najvišeg mjesta, prosljeđen sa samog Golog otoka, kao pokriće da snahu razriješe svih prava, tako i stanovanja u nepodijeljenoj porodičnoj kući.

Džan-efendija, imam džamije u srebreničkoj mahali Crvena Rijeka, posredovao je kod familije pozivajući se na islamsku samilost. Predočeno mu je da je Nefisa, u muževom odsustvu, udarila na obraz njihovoj uglednoj porodici i čude se da uvaženom efendiji nije poznato da se od kasnog akšama kamenčićima gađa u njezin pendžer.

Lijepa begovica čula je i za Džan-efendijino zauzimanje.

Ne časeći časa, pokupila je djecu i, prije negoli će sjesti u prvi autobus za Vlasenicu, svratila u imamsku kancelariju Crvenoriječke džamije.

Bože mili i dragi, ukazala se kao priviđenje. Usta nije mogao otvoriti. Niti je i trepnuo. Očiju nije mogao skinuti s nje. Čuo jest da postoje takve žene, ali nije mogao ni pomisliti da ih zaista ima. Čuo jest da džinkinje znaju poprimiti žensko obličje. I da, nenaviknute na tjeskobu insanskoga tijela, pretjeraju i pridodadnu sebi više od dosegljive ženske ljepote. Žena li je, džinkinja li je, ali, brate mili, ne treba zamjeriti ako se kamenčićima bacalo u njezin pendžer.

Kakva god da je, makar bila i samo priviđenje, smjerni Džan-efendija bi učinio sve da je ostavi u svojoj kući i privjenča je kao inoću Meleć-hanumi, samo da komunisti nisu dokinuli šerijatsko pravo i iz sudova otpustili kadije. Ali, kako nije ni okom trepnuo gledajući je, tako nijedne nije uspio progovoriti. Samo su mu se, dok se ona zahvaljivala na njegovom zauzimanju i izlazila na avliju, otimali uzdasi, koji su mu se još dugo, godinama, vrzmali po prsima i on je iznova i iznova uzimao abdest i branio se od pomisli na poročnost.

Zamamna begovica je došla u svoju pustu kuću u Vlasenici. Svu bližu familiju, računajući i muža, sve osim dangube Sulje Japana, pogubila

je od 1941. do 1949. godine.

I, od onoga što se još moglo naći na tajnim mjestima koja drugi nisu bili prekopali, po duvarovima, iza tavanskih rogova i ispod podnica, nekako je i životarila od pokojeg pro-nađenog dukata ili madžarije. Potom je obijala tuđe pragove i tražila bilo kakvog posla. Ko bi joj, od dućandžija ili iz novoustanovljenih zanatskih zadruga, i pomogao, njihove supruge bi, saznajući, razvrgavale pogodbu već uvečer. U Srežu su se, ako bi i uvažili teško stanje komunističke kćerke i sestre, pozivali na neprijateljsku prošlost njezinoga muža, pa bi se, «ovaj, možda nešto i dalo učiniti, ali da ona treba razumjeti i njihove potrebe, ovaj, pa da, eto, kad joj pozaspu djeca i apotekar...»

U Komitet se nije ni obraćala.

Primivši apotekara Marjana u podstanarski odnos, Nefisa je, uz kiriju, zasluživala za izdržavanje djece i time što mu je hizmetila. Postala mu je domaćica. Odatle do zajedničkog kreveta i bračnog odnosa, može biti, više i nije bilo daleko. Ona o tome nije govorila. Nije priznavala, a nije ni nijekala. Možda iz inada onima koji bi je najradije sažalijevali. Možda zato da je ne bi sažalijevali. Ili da zaista ne bi došla dotle da moradne koristiti svoje tijelo da bi preživjela. Možda baš radi toga što je on, zato što je došljak, odavao priliku gospodina kakav pristaje uz pravu damu. Možda... Ko zna iz kog razloga... A i rijetko se kad, pri imalo važnijem odlučivanju, ravna samo prema jednome. Tako bi se i naznačene nedoumice koje su povezane s eventualnim (van)bračnim stanjem gospođe Nefise mogle uvažiti kao ispravne.

Kad su Marjana, pri njegovim redovnim dvaputsedmičnim javljanjima, udbaši pritiskivali i predbacivali mu da živi u nedozvoljenoj zajednici, on je samo tvrdio da gospođa Nefisa ima potvrdu s preporukom sreskih vlasti da ga primi kao podstanara, što on i jest, a ako oni misle da dijele isti krevet – zašto i sa njom ne iskušaju oprobano pravilo angažiranja špijuna u bračnom krevetu, pa bi im gospođa Nefisa sve redovno otkucavala, time i potvrdila ili ne potvrdila je li vjenčana.

Isljednici su pjenili i psovali mu gospodsku majku. Tražili su od šefa Novaka Matraka da ga

mogu mlatnuti, na šta ih je on grubo ukoravao i smireno odgovarao da se tako ne postupa s gospodom.

Istraga je naprečac prekinuta nakon što je kroz Vlasenicu – na odstrjel medvjeda kapitalca u lovištu od svedržavnog interesa u prašumi «Sušica», zadnja pošta Srebrenica – prošao sekretar Oblasnog štaba Ka-Pe za Be-Ha, u četiri oka ukorivši sreskog sekretara Partije zbog mišljenja u politiku mješovitih brakova kao strateški bitnog opredjeljenja nadziranja neophodnih kadrova iz redova drugih nacija, a što treba obnarodovati kao opredjeljenje za komunistički internacionalizam, kovanje bratstva-jedinstva i slamanje stega nazadne prošlosti.

A da su i dalje bacakani kamenčići i udarali u džam Nefisinih pendžera, to je tačno. Bilo je i više nego vidljivo da je gospodin Marjan postao ljubomorani. Ljubomora je sve više i više obuzimala i slamala dotad mirnog i krajnje dostojanstvenog apotekara.

3. Počasni povjerenik tajne policije

Većina odraslih je zazirala od Zaimaginice. Pogotovo zato što se nikad nije znalo u kojoj od svojih kuća boravi. Zato nisu voljeli proći ni pokraj jedne.

Njezine kuće su bile podaleko jedna od druge, u ulicama koje su bile žile kucavice i nezaobilazne pri obavljanju većine poslova. Nije se moglo zaobići – uokolo ili poprijeko sokacima – a da se ne prođe pokraj njezinih kuća. Jedna se i mogla, ali hajde znaj da ona nije baš u drugoj kući.

Tako je Zaimaginica bila nezaobilazna.

Nekad je boravila na Varoši.

Nekad u kući u ulici maršala Tita.

Kad je bivala kod starijeg sina Hajre, to je značilo da je u staroj kući, u mahali koja se i zvala po njihovom prezimenu. Ali, kuća je bila smještena na rubnom dijelu mahale i imala dva ulaza, a glavni je bio od Varoši. Zato se govorilo da je u kući na Varoši.

Druga Zaimaginicina kuća je izgledala starije iako joj je bilo barem trista godina manje. To je zato što je izgradnja te kuće bila posljednji pokušaj njezinoga Zaimage da povрати aginski nam. Čim je, dugo godina nakon agrarne re-

forme, koliko-toliko stao na noge, izgradio je kuću u mahali Gilenderi. Utom se zaratilo... Poslije Drugog svjetskog rata, nije bilo Zaimage, a ni mogućnosti da se makar oboji stolarija na novoj kući, a kamoli da se malterišu vanjski zidovi. Tako je kuća, izgrađena od lomljenog, a na ćoškovima od grubo tesanog kamena i izložena nevremenu, izvana počela djelovati sablasno, iako bi, da je dovršena, bila među prvih pet u čaršiji.

Duvarovi kuće na Varoši, u prizemlju kameni, na spratu od šepera, bili su potpuno prekriveni malterom, redovno krpļeni i iznova krećeni, pa se sva bijeljela i bila ljepša nego što jest.

U kamenoj kući je boravila kod kćerke Behije i mlađeg sina Asima.

Behija je bila stara cura i, pomirena s time da se neće udati, čuvala stoku na prvim periferijskim livadama, koje su nekad pripadale njezinoj porodici.

Preružno je stokom nazvati Behijino malo stado ovaca i janjadi ili to reći za kobilu sa ždrijebetom, ovisno šta je kad od toga imala, naizmjenično kupujući drugo – ovce ili kobilu, a jedno od toga prodajući s uzraslim podmlatkom i time omogućujući pristojno izdržavanje sebi; i materi, kad je kod njih boravila.

Sin Asim je bio obućar. Dućan mu je bio u prizemlju i bio je veći od svih šusterskih dućana u Vlasenici, zauzimajući manje od trećine osnove kamene kuće.

Stariji sin Hajro je bio partizan, i to pravi partizan. Svašta je u miru preživio da bi ga se i dalje moglo informativno tretirati i maltretirati. Prijeke naravi, da nikome ne bi bio na očima, odabrao je mirni život knjigovođe u građevinskom preduzeću »Budućnost«.

Zaimaginica je bila sad u jednoj, sad u drugoj kući. Moralo je tako biti, mada su se mnogi zaklinjali – i o tome postajali zvanični dokazi – da je uporedo boravila u obje kuće.

Dok su odrasli redom zazirali od nje, djeca su je voljela. Bila im je velika radost. I oni njoj.

Kad je na Dolini podignuta zgrada kojom su u jednu spojene obje dotadašnje osnovne škole, nova i jedinstvena škola, prostrana i moderna, djelovala je odbojno. Svi su đaci žalili za starim školama na Lageru i kod parka, ali

im je Zaimaginica omiljela novu školu. Da bi se stiglo na nastavu i vratilo s nastave, trebalo je proći pokraj Zaimaginicine kamene kuće. Kako bi koje dijete naišlo, samo ili u skupinama, raskrilili bi se prozori na spratu kamene kuće i Zaimaginica zakliktala:

- Ljubi majka!
- Golubići moji!
- Ne dam ja vas!
- Lijepi moji i dragi!
- Dječurlijo, paćurlijo moja!

Djeci nikako nije bilo jasno zašto im u kući pričaju da se treba kloniti Zaimaginicinih kuća. Zašto je spominju kao vješticu? Zašto joj, i onda kad su je spremni sažalijevati, lijepo najgoru moguću osobinu – da je pobudaljela (»Šta ćeš, jadnica, i ne pobudaljela šta su joj činili...«).

Ona roditelje iste te djece nije mazila. Čim bi odrasla osoba naišla ulicom ispod njezinog pendžera, iznebuha bi se, kao nebesko nevrijeme, otvorila prozorska okna nad njihovim glavama i odozgo se prolomio glas lude Zaimaginice. Svašta im je, svakome, nabrajala. I svaki je znao da nije slagala. I kakav je ko. I šta je. I šta nije.

Niti se ko radovao što bi drugome svašta nagovorila. Na svakoga će doći red.

Tako nije bilo zburadosti svijeta čak ni nad riječima koje je izgovarala Novaku Matraku. Njemu nije nabrajala ružne osobine; njegove ili njegovih predaka ili ukućana. Ali je, kao i svakome drugom, i njemu pronašla ono što će ga najviše pogoditi:

- Novak Matrak, pr'no u bardak!

Samo to. I uvijek to. I ništa više. Niti je trebala išta više. Da je iput promijenila, da mu je ikad išta drugo rekla, bi bio naj sretniji čovjek. I zaista najvažniji u ovome nevelikom gradu, ali bi Zaimaginica, čim bi naišao, raskrilila prozorska okna i zaciktala:

- Novak Matrak, pr'no u bardak!

Tada je Novak Matrak padao. I njegov kožni mantil mu se činio najpohabanijim. I šešir kao da i nije bio na njegovoj glavi. I uglancane cipele bi postale kalavare. I sav bivao rugoba, kakvo i jest bilo njegovo lice kad bi se moglo razdvojiti od kožnog mantila, uglancanih cipela, novih šešira i važnosti sreskog povjerenika UDB-e.

Sav bi se u sebi srozao čim bi iskoračio na ulicu poslije ručka.

Završivši redovno radno vrijeme kad i svi činovnici, popeo bi se sav važan uz Varoš, na ručak kući, pa jedva dočeka da, još važniji, napravi počasni krug gradom.

Na posao je mogao odlaziti s mirom, samo se spuštajući niz Varoš do Konaka. Tako je, suprotnim pravcem, bilo i s povratkom. Ali je, poslije ručka, nakon već petnaestak načinjenih koraka uz Varoš, morao proći ispod Zaimaginicinih prozora.

Utom bi se čulo kako se prozorska okna razmiču. I:

– Novak Matrak, pr'no u bardak!

Njemu bi sto puta bilo bolje da je sasula tutu po njemu. Obrisao bi lice. Vratio se kući, oprao se, promijenio kožni mantil, šešir i cipele, pa opet izišao, a dotad ona ne bi mogla napuniti novu tutu.

Sto puta bi lakše podnio to s tutom. Kao što se pričalo da je na ponekoga znala zasuti. Osim ako joj to s tutom nije namjestio Novak Matrak, pokušavajući je – pod inkriminacijom napadanja na radne ljude i građane – smjestiti u ludnicu, na Ravnu Romaniju, u Sokolac, a tu su ljudi bez šanse i odatle nejma izlaska.

Začudo, to mu nije uspijevalo.

A i kako bi kad je, gradeći se da nije čuo to što je čuo, u sebi stišavao bijes i nastavljao sav važan šetati, ali ga je – tamam kad bi se koliko-toliko sredio i zaista usredsredio na svoju važnost – čekalo da naiđe pokraj kamene Zaimaginicine kuće?

Samo bi čuo – kao da je atomska bomba pala na Hirošimu – kako se otvara prozor i kako ona sikti:

– Novak Matrak, pr'no u bardak!

Sve je poduzeo što se moglo. Dvostruke patrole, i civilne i uniformirane milicije, postavljao je istovremeno ispred vrata Zaimaginicine kuće od Varoši i na ona vrata od mahale – samo da ona ne mogne izići, a posebno patrole pred kamenom kućom – da ne mogne ući.

Miliciju je, pošto im on nije mogao povjerovati, nagonio da zapečate sva vrata na objema kućama. Lično se i komandir Gazetić uvjeravao da pečat nije skinut. Niti je iko vidio Zaimaginicinu

cu da iskače kroz prozor. Ali bi Novaka Matraka – dok je nastavljao počasni krug Vlasenicom, istim putem kud su vožene moto-trke i pobjednici vozili počasni krug s lovorovim vijencen preko glave, samo suprotnim smjerom od njegovoga kretanja – ispred kamene kuće čekao isti belaj, cikajući Zaimaginicin glas sa prozora:

– Novak Matrak, pr'no u bardak!

EPILOG

Lahko bi bilo sada, kad je bilo sve što je bilo, sjesti i to zapisati. Samo prepisati. To. To. I to. Tako. Tako. I tako. Ili, da bi bilo teže (teže bilježiti), početi izmišljati, dodavati, dopisivati. Ali, bi li tada bilo (to, to i to, tako, tako i tako) ono što je bilo?

Ili se treba suočiti s istinom?

Suočiti se s istinom isto je što i pogledati istini u oči.

I. Bardak

Zaimaginicina to nije doživjela, ali se obistinilo njezino predskazanje. Novak Matrak je pr'nuo u bardak. To se konačno dogodilo s Brianskim plenumom Ce-Ka-eS-Ka-Jota. Zajedno sa njihovim beogradskim šefom Aleksandrom Rankovićem, pometeni su s javne pozornice takvi kao Novak Matrak. I Novak Matrak.

Novak Matrak je dobio dobru penziju. Iz dobro provjerenih izvora se saznalo da je svakomjesečno primao dodatne pare, i to sa računa koji nije bio poznat službenicima koji su radili u sreskoj ispostavi Narodne banke, potom u Službi društvenog knjigovodstva. Ali, ako je bila nepoznata adresa s koje je plaćan, znalo se ko u državi može stajati iza tajnog bankovnog računa i kakve se i kome usluge odatle isplaćuju.

II. Školski direktor

Piper Dragutin, dugogodišnji direktor Prve i Druge osnovne škole, a potom jedinstvene Osnovne škole u Vlasenici, sin Pipera Perutina, prestao je direktorovati nakon što se »historija ponovila« na sjednici Općinskog komiteta u Vlasenici. Kao što su se, tridesetak godina ra-

nije međusobno kompromitirali drugovi Radić Rade i Savić Savo, optužujući se međusobno, kao istaknuti rukovodioci i nosioci odlikovanja »Partizanska spomenica 1941. godine«, da su bili četnici, tako je prekipjelo nekom Periću Stojanu, koji je rođaka i školskog direktora Pipera Dragutina na sjednici Komiteta razotkrio kao četnika od 1941. do 1945. godine. Direktor je replicirao tvrdnjom da je riječ o gnusnim insinacijama za koje rođak Perić Stojan ne posjeduje dokaze. Perić Stojan je podigao tašnu koju je držao na stolu i mirno kazao da je puna pismenih priznanja uglednih ljudi iz Titovog Užica o četnikovanju Pipera Dragutina u tome kraju. Pojasnio je auditoriju da je Piper Perutin, otac Pipera Dragutina, nakon što je preživio ustaško strijeljanje 1941. godine, sina odveo u Užice i tamo ga upisao u četnike, naredivši mu da četnikuje daleko od očiju onih koji bi ga kasnije, kad rat stane, prepoznali i da sveti nestrijeljanog oca. Potom ga je, kad je rat prestao, tamo iškolovao za učitelja i sredio mu partizanski staž, pa ga namjestio za direktora Prve i Druge osnovne škole u Vlasenici. I – da bi sve bilo upakirano kako valja i trag zabačen – oženio ga kćerkom uglednog bega Kurte Ragibovića.

Školski direktor je replicirao da on ne treba puniti tašnu dokazima o četnikovanju njegovoga rođaka Perić Stojana kad se zna da je potkupio trojicu uglednih svjedoka i upisao se u partizane zadnjeg mogućeg datuma priznavanja boračkog staža.

Mada je novopostavljeni partijski sekretar drug Ajdinović Alaga svim silama navaljivao da sukobljene strane jedna drugoj pruže ruku pomirenja i da istina o nemilom denunciranju ne treba procuriti u javnost, ozlojeđeni školski direktor je prodao svoju polovicu kuće Kurte Ragibovića i odselio u Sarajevo. I dalje gnjevan, sinove je zaposlio u Beogradu.

Nisu poznati detalji o smrti Pipera Dragutina. Zna se da su obojica njegovih sinova, 1992. godine, viđani u uniformama tzv. paravojnih jedinica koje su iz Srbije upadale u Bosnu.

III. Na smetlištu histerije

Anonimno je sa životne scene nestao školski inspektor Perendić Aleksa. Gubi se trag o

tome šta je moglo biti s njim nakon što je ukinuta funkcija okružnog prosvjetnog inspektora. Ali, to što je njegova sestra, učiteljica muzike Perišić Stanimirka, bila posljednji predsjednik Općinskog komiteta Saveza komunista u Vlasenici pokazuje da nije mirovao i da je iz pozadine vukao konce.

Radić Rade i Savić Savo su pred raspad Jugoslavije bili vrlo grlati i iz Beograda ukazivali »na alpsko jordanje Slovenaca«. Potom ih je vrijeme pomelo i javnosti u federalnom entitetu Bosne i Hercegovine uopće nije poznato ni jesu li i živi.

Drug Ajdinović Alaga je preživio prebjegavši na slobodnu teritoriju Bosne, ali je, u novom miru, ubrzo nestao sa javne scene nakon što je pristupio novoj komunističkoj partiji, koja je doživjela krah ubrzo nakon što je, nakratko, bila došla na vlast i kad jê preuzeo pod svoje čovjek koji je pojavom pokušavao oponašati druga J. B. Tita, ali se o njegovom kriminalu nije šutilo i sve je dospjelo u javnost.

IV. Zaimaginicina djeca

Njih je nestalo s ovoga svijeta prije strašne agresije na Bosnu. Nisu ubijeni ni motkom, ni metkom, ni zaklani, kao što će biti s ogromnim brojem Bašnjaka u rano proljeće 1992. godine, ali su Zaimaginicina djeca uprieko nestajala. Baš kao da su ubijani i baš kao što se nije razjasnilo na koji je način, naprečac, skončao njihov otac na početku pretprošloga rata.

Za dobrog šustera Asima se govorilo da se objesio u šljiviku u Podgaju zato što više nije mogao gledati kako mu se ponaša žena Mulfeta.

Behija je nađena u šipražju u Sušici, kraj svoga ždrijebeta. Pronađena je pet-šest dana poslije smrti. Govorilo se da je umrla prirodnom smrću, jer nikom nije mogao vrijediti njezin život. Da je nasilnom, počinitelj bi odveo ždrijebe. Oni koji su htjeli znati šta je bilo, prepoznali su razlog naprasnog preseljavanja u Beograd nekoga Kađe, čiji je otac bio kmet Zaimaginicinog oca. Saznalo se da je silovana, a hodža se, u gasulhani, uvjerio da je i zadavljena.

Nešto se ne pamti ni kako je, prerano, skončao najstariji Zaimaginicin sin Hajro. Zapam-

ćeno je da – iako je bio partizan – na njegovoj dženazi nisu ispucani počasni plotuni.

Tome se odupro novi imam. Diplomirao je na univerzitetu El-Azhar u Kairu i izjavio kako je merhum ostavio oporuku o vjerskoj sahrani, a da pucnjava remeti neophodni mir mezarja u trenucima kad započinju onosvjetska ispitivanja rahmetlije. Na oštro protivljenje Komisije za religiju Općinskog komiteta da samoubice po islamskim pravilima nemaju pravo na dženazu, efendija je po istom kuriru otposlao pismeni odgovor da je, uostalom, vjera odvojena od države, ali i da su to Božije ingerencije.

V. Hazarder

Dok se Jugoslavijom širila tzv. srpska anti-birokratska revolucija, bitan kamenčić u mozaiku rasturanja te države bilo je zadobijanje lojalnosti nacionalnih manjina u Vojvodini, među kojima većinu čine Mađari. Kad je kao podoban inauguriran izvjesni Kertes Mihalj, tome činu je poklonjena vidna pažnja u medijima informiranja pod kontrolom Srpske akademije nauka i umjetnosti, Srpske pravoslavne crkve i proklamiranoga vođe Slobodana Miloševića. I Subotička filharmonija je, tim povodom, održala svečani koncert, a njegov direktni prijenos je ugaran u raspadajuću jedinstvenu shemu Jugoslavenske radio-televizije. Bilo je Vlaseničana, koji su, nejmajući šta drugo gledati na televiziji, u liku dirigenta Subotičke filharmonije prepoznali Tibora Doru. Zapravo, na kraju prijenosa, na odjavnoj špici, prvo je promaklo ime Lajosha Dore. Izgledao je kao pljunuti sin svoga oca iz vremena dok je bio dobitnik u partijama pokera u Sifinoj kahvi. Naviknuti na lik njegovog oca, Vlaseničani su zaboravili pridodati godine koje sus slijedile, pa je tako došlo do zamjene između oca i sina.

Mora da je stari hazarder Tibor Dora povukao pogrešnu kartu. Ili je namjerno odigrao na pogrešnu kartu. Mnogi, pak, tvrde da je poker, prije svega, blefranje.

VI. U zemlji kengurova i leptirova

Suljo Japan, jedini preostali rođak gospođe Nefise, postao je keramičar u Australiji. Tako se

rekne našim ljudima koji izvan Bosne žive lijepeći pločice po kuhinjama i kupatilima.

Bio je dobar majstor i veoma dobro zarđivao. Mogao je sebi priuštiti i raniju posjetu Bosni, pogotovo nakon što je popustio policijski nadzor spram onih koji su bili okarakterizirani kao politički iseljenici. Vratio se tek 1993. godine, kao predvodnik akcije sakupljanja humanitarne pomoći koju su organizirali Bošnjaci nastanjeni u Australiji. Uspjelo mu je doći do Tuzle i uručiti prikupljeni novac Komandi Drugog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. Malo ga je začudilo to što mu nisu izdali potvrdu. Valja njemu, kad se vrati, položiti račun narodu, a tamo, u Australiji, para je skupa. Ali...

U Tuzli je kupio kamion i do vrha ga napunio prehrambenom robom, brašnom, soli i zejtinom. Namjeravao je lično isporučiti pošiljku borcima Prve muslimanske podrinjske brigade.

Probijajući se prosječenim šumskim putem preko Konjuha, kamion se survao u provaliju. Poginuli su obojica putnika – šofer i njegov pratilac. Kod pratioca su pronađeni dokumenti koji nisu ukazivali da je riječ o Sulji Japanu. Pisalo je sasvim nepoznato ime i prezime. Ali, bio je to Suljo Japan. Ime i prezime nije izmijenio u Australiji. U stvarnosti se nije ni mogao prezivati Japan, a Suljo mu nije bilo pravo ime. I to mu je bio nadimak iz djetinjstva.

Suljo Japan je bio nastanjen u Perthu i, zajedno sa svojom rodicom Nefisom i njezino troje djece, živio u velikoj kući.

Apotekar Marjan nije više morao tajiti konspirativni nadimak iz Bosne. Kao Tito je umro u Canberi. Nakon što mu je ukinuta internacija, sa gospođom Nefisom, njezino troje djece i Suljom Japanom, putovao je do Sydneya. Odatle je on krenuo na svoju stranu, u Canberu, gdje mu je bilo određeno prebivalište, a njih petero – na svoju stranu, u oblast grada Perthu. U Sydneyu su se njihovi životni putevi zauvijek razdvojili. Nisu se posjećivali, niti dopisivali. Nisu čak ni adrese razmijenili. Time se samo – daleko od očiji i ušiju onih koje bi to zanimalo – potvrdilo da između njega i gospođe Nefise i nije ništa bilo, mada bi apotekar volio da jest.

Već prve godine po dolasku u Australiju, gospodin Tito, alijas apotekar Marjan, na do-

govorenu adresu Tibora Dore je uplatio sav pokeraški dug. U više mjesečnih rata, ali do posljednjeg centa.

VII. Podmlađivanja gospođe Nefise

Nefisa je u Australiji, zemlji bez aristokratske tradicije, konačno prestala biti begovica i u punom sjaju postala ono što zaista i jest: svjetska dama. Kako su joj godine prolazile, sve je bila raskošnija. Mora da je na Zemljinoj kugli u Perthu pronašla mjesto u kome će je zaobići starost. Nove komšije koji su je zapamtili po dolasku u Australiju znali su da je iz godine u godinu postajala sve ljepša i mlađa. Šta bi tek re-

kli njezini sugrađani iz Srebrenice ili Vlasenice? Ako bi im bilo objašnjeno da je to ona, prihvatili bi to samo tako da u pitanju može biti neka od njezinih kćerki. Ali, kako su u Australiji starile njezine kćerke, a djeca njezinih kćerki odrastala, uspoređivanja bi se, kasnije, mogla odnositi i na unuke.

Gospođa Nefisa nije pridavala značaj vlastitom podmlađivanju. Život je podredila podizanju svoje djece. Potom je odgajala djecu svoje djece.

m

(Iz romana u rukopisu PETI ZA STOLOM)